

CUMHURBAŞKANI CELAL BAYAR'IN LÜBNAN ZİYARETİ (16-22 Haziran 1955)

PRESIDENT CELAL BAYAR'S VISIT TO LEBANON (16-22 June 1955)

Nesrin HANGÜL*

Geliş Tarihi/Received:30.10.2023

Kabul Tarihi/Accepted:14.06.2024

HANGÜL, Nesrin, (2024), "Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Lübnan Ziyareti (16-22 Haziran 1955)", Belgi Dergisi, S.28, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, Yaz 2024/II, ss. 147-167.

Öz

400 yıl Osmanlı idaresi altında yaşayan Lübnan, Osmanlı Devleti'nin 1918'de bölgeden çekilmesiyle birlikte Fransa'nın mandası altına girdi. Bu dönemde Türkiye-Lübnan ilişkileri Fransa'nın önderliğinde gelişti. 1943 yılına kadar Fransa hâkimiyeti altında yaşayan Lübnan bu tarihte bağımsızlığını ilan etti. 1946 yılında da tam bağımsızlığına kavuştu. Türkiye, 1946'da Lübnan'ın bağımsızlığını tanıdı. İki ülke arasındaki temaslar Lübnan Cumhurbaşkanı Beşara El Huri'nin 1946'da Türkiye'yi ziyaret etmesiyle başladı. 1955 Ocak ayında Başbakan Adnan Menderes Lübnan'a gitti. Lübnan Cumhurbaşkanı Camille Shamoun 1-10 Nisan 1955 tarihinde Türkiye'yi ziyaret etti. Camille Shamoun, bu ziyaretini iade amacıyla Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ı Lübnan'a davet etti. Cumhurbaşkanı Celal Bayar 16-22 Haziran 1955 tarihleri arasında Lübnan'a resmi bir ziyaret gerçekleştirdi. Bu ziyarete Başbakan Adnan Menderes'in de katılması beklenirken Başbakan Adnan Menderes işlerinin yoğunluğu nedeniyle katılamadı. 16 Haziran'da başlayan resmi ziyarette Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Lübnan'da büyük bir sevgi gösterisiyle karşılandı. Lübnan'ın Beyrut başta olmak üzere Sayda, Baalbek, Bahamdun, Zahle, Trablusşam, Duhur el Şuheyri gibi şehir ve kasabaları ziyaret edildi. Ziyaretler esnasında resmi heyetin geçtiği bütün cadde ve sokaklar bayraklarla, hoş geldin yazılarıyla donatıldı. Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve beraberinde bulunan ekip resmi makamlar ve halk tarafından büyük heyecan ve coşkuyla karşılandı. Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Lübnan ziyareti basında geniş bir yankı uyandırdı. Ziyaret haberleri gün gün basına yansıdı. İki ülke arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi açısından önemli olan bu ziyaretler sonrasında Türkiye'nin İsrail'i tanınması, Kıbrıs meselesi, diğer Arap devletleriyle ve batılı devletlerle olan ilişkileri, Lübnan'ın kendi iç meseleleri yüzünden istenen gelişme yaşanmadı. Bu bakımdan çalışma oluşturulurken özellikle Cumhuriyet, Milliyet ve Akşam gazeteleri başta olmak üzere süreli yayınlar başvuru kaynağı oldu. Bunun yanı sıra arşiv belgelerinden, kitap, makale ve tez çalışmalarından da faydalanıldı.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Lübnan, Celal Bayar, Camille Chamoun.

* Dr., Kafkas Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Kars, nesrin_soyer@hotmail.com, (<https://orcid.org/0000-0002-6019-3487>).

Abstract

After 400 years of Ottoman rule, Lebanon came under the mandate of France upon the Ottoman Empire's withdrawal from the region in 1918. During this period, Türkiye-Lebanon relations maintained under the supervision of France. Lebanon, which lived under French rule until 1943, declared its independence on this date. In 1946, it gained its full independence. Türkiye recognized Lebanon's independence in 1946. Contacts between the two countries started with the visit of Lebanese President Bechara El Khoury to Türkiye in 1946. Then, in January 1955, Turkish Prime Minister Adnan Menderes went to Lebanon. Lebanese President Camille Chamoun visited Türkiye on 1-10 April 1955. Chamoun invited President Celal Bayar to Lebanon to return this visit. In turn, President Celal Bayar paid an official visit to Lebanon between 16-22 June 1955. Although Prime Minister Adnan Menderes was expected to attend this visit, he could not due to his busy schedule. During the official visit that started on 16 June, President Celal Bayar was welcomed with a great show of affection in Lebanon. Cities and towns of Lebanon such as Beirut Saida, Baalbek, Bhamdoun, Zahlé, Tripoli, and Dhour El Choueir were visited. During the visits, all streets and avenues where the official delegation passed were decorated with flags and welcome signs. President Celal Bayar and his entourage were welcomed with great excitement and enthusiasm by the authorities and the people. President Bayar's visit to Lebanon was widely covered in the press. The news of the visit was reflected in the press day by day. After these visits, which were important for the development of relations between the two countries, the desired development could not be experienced due to Türkiye's recognition of Israel, the Cyprus issue, its relations with other Arab states and western states, and Lebanon's own internal issues. Periodicals, especially Cumhuriyet, Milliyet, and Akşam newspapers, served as a source of reference for this study. Additionally, archival documents, books, articles, and thesis studies were utilized.

Keywords: *Türkiye, Lebanon, Celal Bayar, Camille Chamoun.*

Giriş

Lübnan, sahip olduğu coğrafi konumu ve stratejik öneminden dolayı tarih boyunca Fenikeliler, Asurlular, Babilliler, Persler, Abbasiler, Fatimiler, Selçuklular, Haçlılar ve Memlükler gibi birçok farklı kavim ve devletin sınırları içerisinde yer aldı. 1516'da Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi sonucu Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti altına girdi. 400 yıl Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti altında yaşadı.¹ 1918 yılı itibarıyla Lübnan, fiilen Fransız işgaline uğradı. Paris Barış Konferansı'nda Lübnan'ın bağımsızlığa hazır olmadığı gerekçesiyle manda rejimine dâhil edilmesine karar verildi.² 24 Nisan 1920'de düzenlenen San Remo Konferansı'nda da Lübnan, Suriye ile birlikte Fransa'nın mandası altına verildi.³ Böylece Lübnan'da 1920'den itibaren Fransa mandası başlamış oldu.

Bölgenin kontrolünü eline alan Fransa, Arap muhalefetini önlemek amacıyla Eylül 1921'de Büyük Lübnan Devleti'ni kurduğunu ilan etti. Osmanlı Dönemi'ndeki Lübnan topraklarını iki kat genişleterek Suriye'den ayırdı.⁴ Daha çok Müslüman nüfusu içine alan yeni devletin başkentinin ise Beyrut olduğu belirtildi. Fransa'nın burada kurduğu manda yönetim sistemi 1922 yılının Temmuz ayında Milletler Cemiyeti tarafından da kabul edildi.⁵

Fransa, 23 Mayıs 1926 tarihinde Lübnan'a sözde bir bağımsızlık vererek Lübnan Cumhuriyetini ilan etti.⁶ Kabul edilen anayasaya göre Lübnan iç işlerinde serbest dış işlerinde Fransa'ya bağlandı. Devletin resmi dili Arapça ve Fransızca olarak belirlendi. Fransa tarafından atanan Yüksek komisyona kanunları veto hakkı, meclisi feshetme yetkisi verildi. Bu durum bazı grupların tepkilerine yol açarak ülkede gerginliğin artmasına neden oldu.⁷ 1927'de tek meclisli yapıya geçildi. Burada milletvekilliği dağılımı hiçbir dini grubun diğerlerinin desteğini almadan hâkimiyet kuramaması esasına göre düzenlendi.⁸

Almanya ve İtalya'nın, İngiltere ve Fransa aleyhine Ortadoğu bölgesinde başlattığı propagandadan dolayı Fransa, Lübnan'a karşı izlediği politikayı değiştirmek zorunda kaldı. 1936 Kasım ayında Lübnan ile ittifak antlaşması yaparak buradan çekilmeyi ve üç yıl içinde bağımsızlıklarına kavuşacaklarını bildirdi. Antlaşma Lübnan meclisinde oybirliğiyle onaylanırken Fransız parlamentosu bu antlaşmayı hemen onaylamadı. 1939'da İkinci Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla bu antlaşmanın onayı askıya alındı. Bu durum Lübnan'da siyasi krizi şiddetlendirdi.⁹ 1941 Haziran ayında İngiltere ve Fransa tarafından Lübnan işgal edildi. Emile Edde ve Bişare Huri ülkenin siyasi durumunu belirleyen önemli iki isim olarak bu süreçte ortaya çıktı. Edde ve grubu Fransa'yı desteklerken Huri, İngiltere yanlısı bir tutum sergiledi.¹⁰

¹ Mustafa L. Bilge, "Lübnan" Türkiye Diyanet Vakfı, İslam Ansiklopedisi, 27. Cilt, 2003 Ankara, s.244-246; Ahmet Bağlıoğlu, "Lübnan'ın Tarihsel Dokusu ve Yönetim Anlayışındaki Mezhebi Etkiler", İlahiyat Fakültesi Dergisi, 13:1(2008), s.13-14.

² İrfan C. Acar, Lübnan Bunalımı ve Filistin Sorunu, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1989, s.24.

³ Rifat Uçarol, Siyasi Tarih (1789-2014), Der Yayınları, İstanbul 2015, s.713

⁴ Ömer Osman Umar, Osmanlı Yönetimi ve Fransız Manda İdaresi Altında Suriye (1908-1938), Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2004, s.456-457; Fahir Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995, Timaş Yayınları, İstanbul 2015, s.180.

⁵ A. Öner Pehlivanoglu, Ortadoğu ve Türkiye, Kastaş Yayınevi, İstanbul 2004, s.91; Şit Tufan Buzpınar, "Lübnan-Osmanlı Dönemi", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 27. Cilt, Ankara 2003, s.251.

⁶ Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995, s.181.

⁷ Buzpınar, "Lübnan-Osmanlı Dönemi", s.251.

⁸ Fulya Atacan, "Küçük Ülke Büyük Sorunlar: Lübnan", Yay. Haz. Fulya Atacan, Değişen Toplumlar Değişmeyen Siyaset: Ortadoğu, Bağlam Yayıncılık, 2004, s.287.

⁹ Uçarol, Siyasi Tarih (1789-2014), s.725; Buzpınar, "Lübnan-Osmanlı Dönemi", s.252.

¹⁰ Bağlıoğlu, "Lübnan'ın Tarihsel Dokusu ve Yönetim Anlayışındaki Mezhebi Etkiler", s.16.

1943 seçimlerini kazanan Bişare Huri, Fransa Manda yönetimini sona erdirmeye kampanyası başlattı. 8 Kasım 1943'te meclisin manda yönetiminin getirdiği kısıtlamaları kaldıran kanunu kabul etmesiyle birlikte Fransız manda yönetimi, cumhurbaşkanı, başbakanı ve kabine üyelerini tutuklayarak meclisi feshetti. Bunun üzerine ülkede ayaklanmalar ve gösteriler başladı.¹¹ 22 Kasım 1943'te cumhurbaşkanı ve başbakan serbest bırakılarak görevlerine döndü. Bu tarih Lübnan'da bağımsızlık günü olarak kutlandı.¹² 1945 yılında bağımsız bir devlet olarak Birleşmiş Milletler Teşkilatı'na ve Arap Birliği'ne üye oldu.¹³ Tam bağımsızlığa ise Fransa'nın 1946 yılı sonlarında tamamen çekilmesiyle kavuştu.¹⁴

1947'de yapılan seçimlerde Bişare Huri tekrar seçildi. 1952 yılına kadar ülkeyi yönetti. Sonrasında Camille Chamoun cumhurbaşkanı seçildi. Altı yıllık iktidarı döneminde ülkede hızlı bir ekonomik büyüme yaşandı.¹⁵

A. TÜRKİYE-LÜBNAN İLİŞKİLERİ

Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin Lübnan'ın da içinde bulunduğu Ortadoğu bölgesinden çekilmesiyle birlikte bölgeye Fransa ve İngiltere güçleri yerleşti. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonraki süreçte Arap dünyasıyla Türkiye arasında yakın ilişki kurulamadı. Bunun en önemli nedeni bölgeye hâkim olan İngiltere ve Fransa'nın takip ettiği politikaydı.¹⁶ Bu politikanın sonucu olarak Fransız mandası altında bulunan Lübnan'la yapılan anlaşmalar ve görüşmeler Fransa'nın liderliğinde yapıldı.¹⁷ Örneğin; 30 Mayıs 1926'da Fransa'nın yönetimi altında Lübnan ve Suriye ile dostluk ve komşuluk sözleşmesi imzalanarak yürürlüğe girdi.¹⁸ 26 Temmuz 1926'da Suriye ve Lübnan hükümetleriyle gümrük itilafnamesi kabul edildi.¹⁹ Ayrıca yine 30 Mart 1940'ta Suriye ve Lübnan ile dostluk ve komşuluk sözleşmesi imzalandı.²⁰ Lübnan'ın bağımsızlığından sonra Türkiye ile yapılan anlaşmalarda bu sözleşme iki devlet için referans olarak kullanıldı.²¹

¹¹ Bağlıoğlu, "Lübnan'ın Tarihsel Dokusu ve Yönetim Anlayışındaki Mezhebi Etkiler", s.16-17; Buzpınar, "Lübnan-Osmanlı Dönemi", s.252.; "Lübnan'da Fransızlar Hükümeti Düşürdü", Vakit, 12 Kasım 1943, Sayı:9245, s.1,4.; "Lübnan'da Dün Kanlı Çarpışmalar Oldu", Son Posta, 14 Kasım 1943, No:4767, s.1, 3.

¹² "Lübnan'da Cumhuriyeti İle Nazırlar Serbest Bırakıldı", Ulus, 22 Kasım 1943, s.1, 3; "Lübnan Buhranı Sona Eriyor", Tanin, 23 Kasım 1943, Sayı: 4454, s.1.

¹³ Zahide Tuba Kor, Ortadoğu'nun Aynası Lübnan, Gümüş Ofset, İstanbul 2009, s.129.

¹⁴ Rüyeyda Andırırbu, "Lübnan Hükümeti'nin Güvenlik Sorununa Dönüşen Filistinli ve Suriyeli Mülteciler", Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi, Cilt:5, Sayı: 1 (2022), s.245.

¹⁵ Buzpınar, "Lübnan-Osmanlı Dönemi", s.252.

¹⁶ Kemal H. Karpat, Türk Dış Politikası Tarihi, Timaş Yayınları, İstanbul 2020, s.189-190.; M. Derviş Kılınçkaya, Osmanlı Yönetimindeki Topraklarda Arap Milliyetçiliğinin Doğuşu ve Suriye, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2008, s.110-114.

¹⁷ Hakkı Yılmaz Çiyan, Manda İdaresinden Sonra Lübnan ve Lübnan-Türkiye İlişkileri, Basılmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2007, s.203.

¹⁸ "Türkiye Cumhuriyeti İle Beynelmül Ukud Mucibince Suriye ve Lübnan Üzerinde haiz Olduğu Salahiyyete Müsteniden hareket Eden Fransız Cumhuriyeti Arasında Mümza Muhadenet ve Muhasebat-ı Hasene-i Hemcivarı Mukavelenemesinin Tasdiki Hakkında Kanun", Resmi Gazete, 24 Ağustos 1926, Sayı:455, s.1919.

¹⁹ "Türkiye Cumhuriyeti İle Suriye-Lübnan Hükümetleri Arasında Akd Olunan Gümrük İtilafnamesinin Tasdiki Hakkında Kanun", Resmi Gazete, 5 Temmuz 1926, Sayı:412, s.1740.

²⁰ "Ankara'da 30 Mart 1940 tarihinde imzalanan "Türkiye - Suriye Dostluk ve İyi Komşuluk Mukavelenemesi" İle Merbutu Bulunan ve Ayrılmaz Cüzlerini Teşkil Eden "1,2,3,4,5, 6 Numaralı Protokollar"; "Hususî Protokol"; Bu Anlaşmaların Lübnan'a Teşmiline Mütteallik "Beyanname" ve Her İki Hükümet Arasında Yeni Bir Emlâk İtilâfnamesi Akdine Müteditair "Mektub" un Kabul ve Tasdikine Dair Kanun", Resmi Gazete, 22 Haziran 1940, Sayı:4542, s.14110.

²¹ Çiyan, Manda İdaresinden Sonra Lübnan ve Lübnan-Türkiye İlişkileri, s.203.

Lübnan, İkinci Dünya Savaşı devam ederken 1943 yılında bağımsızlığına kavuştu. Türkiye, 6 Mart 1946 tarihinde Lübnan'ın bağımsızlığını tanıdı.²² Türkiye'nin tanıma kararının ardından Beşara El Huri, İsmet İnönü'ye dostluk ve iyi dilek telgrafı gönderdi. 25 Nisan 1946'da Celal Osman Abacıoğlu Türkiye'nin Beyrut elçiliğine atandı.²³ Devlet Başkanları düzeyinde ilk temas Lübnan Cumhurbaşkanı Beşara El Huri'nin 26-28 Haziran 1946'da Türkiye'yi ziyaret etmesiyle gerçekleşti.²⁴

Bağımsızlıktan sonra İkinci Dünya Savaşı'nın devam etmesi ve savaşın sona ermesinin ardından Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den toprak talebinde bulunması, Türkiye-Lübnan ilişkilerinin gelişmesini geciktirdi.²⁵ Türkiye'de 1950'de iktidar değişikliği yaşandı. Bu yeni dönemde izlenen dış politika neticesinde 18 Şubat 1952'de Türkiye NATO'ya üye oldu. Başbakan Adnan Menderes, hükümetinin Ortadoğu ülkeleriyle iyi ilişkiler kuracağını belirtti.²⁶ Bu ilişkiler NATO eksenli gerçekleşti. NATO, Türkiye aracılığıyla Ortadoğu'da Sovyet tehdidine karşı güvenlik şeridi oluşturmak istedi. Bu amaçla 24 Şubat 1955'te Bağdat Pakti imzalandı. 1955 yılında Ortadoğu'ya gerçekleştirilen ziyaretler Bağdat pakti doğrultusunda yapıldı.²⁷

Başbakan Adnan Menderes Ocak 1955'te Lübnan'a bir ziyarette bulundu. Bu ziyaret Lübnan'da memnuniyetle karşılandı. İlişkilerin geliştirilmesi gerektiği belirtildi.²⁸ Lübnan Cumhurbaşkanı Camille Chamoun, beraberinde bulunan heyetle 1-10 Nisan 1955 tarihleri arasında Türkiye'yi ziyaret etti.²⁹ Ankara'da yapılan toplantı sonrasında iki ülke ortak bir tebliğ yayınladı. Bu ziyarette Türkiye'nin Lübnan ve Arap devletleriyle olan ilişkileri ve Ortadoğu'nun durumu gibi konular ön plana çıktı. Lübnan, Bağdat Pakti'na imza atmasa da yapmış olduğu bu ziyaretle pakti desteklediğini ve Ortadoğu'nun barışı için önemli bir konumda olduğunu ortaya koymuş oldu.³⁰

Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Lübnan Cumhurbaşkanı'nın davetlisi olarak Haziran 1955'te Lübnan'a davet edildi.³¹ Bayar'ın Lübnan ziyareti iki ülke ilişkilerinin geliştirilmesi yolunda önemli bir adım olsa da istenen gelişmeler yaşanmadı. Ziyaret iki ülke arasında samimi bir hava yarattı. İç ve dış politikada yakından takip edildi.³²

²² "Hükümetimiz Suriye ve Lübnan'ın İstiklalini Tanıdı", Son Posta, 8 Mart 1946, No:5599, s.1.

²³ Muharrem Turp, "Lübnan Cumhurbaşkanı Bişara El-Huri'nin Türkiye Ziyareti (19-28 Haziran 1946)", Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 35 (2004), s.107.

²⁴ Melek Fırat, Ömer Kürkçüoğlu, "Ortadoğu'yla İlişkiler", Edit. Baskın Oran, Türk Dış Politikası, Kurutuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt:1, İletişim Yayınları, İstanbul 2019, s.616; Çiyan, Manda İdaresinden Sonra Lübnan ve Lübnan-Türkiye İlişkileri, s.203.; "Lübnan Cumhurbaşkanı Bu Sabah Şehrimize Geldi", Akşam, 24 Haziran 1946, No:9945, s.1.

²⁵ Çiyan, Manda İdaresinden Sonra Lübnan ve Lübnan-Türkiye İlişkileri, s.203.

²⁶ Muharrem Turp, "Türkiye'nin Demokratikleşme Sürecinde Bir Mihenk Taşı: Basında 1950 Seçimleri", Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, XVIII/37 (2018-Güz), s.692-693; Hasan Yılmaz, "Adnan Menderes Dönemi Türkiye Ortadoğu İlişkileri", Birey ve Toplum, Güz 2016, Cilt:6, Sayı:12, s.205, 207.

²⁷ Merve Arslan, Celal Bayar'ın Cumhurbaşkanlığı Dönemindeki Yurtdışı Seyahatleri (1950-1960), Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın 2019, s.91; Mustafa Balcıoğlu, Cumhuriyet Dönemi Türk Dış Politikası, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2011, s.480.

²⁸ Çiyan, Manda İdaresinden Sonra Lübnan ve Lübnan-Türkiye İlişkileri, s.203.

²⁹ "Lübnan Cumhurreisi Dün Ankara'ya Geldi", Cumhuriyet, 2 Nisan 1955, Sayı:11020, 1.; "Lübnan Devletreisi Türkiye'den Ayrıldı", Milliyet, 11 Nisan 1955, Sayı:1761, s.1.

³⁰ İsmail Ayhan, Demokrat Parti Döneminde Türkiye'yi Ziyaret Eden Devlet Başkanları Ve Bu Ziyaretlerin Türk Basınına Yansımaları, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır 2014, s.127.

³¹ Çiyan, Manda İdaresinden Sonra Lübnan ve Lübnan-Türkiye İlişkileri, s.203.

³² Turp, "Lübnan Cumhurbaşkanı Bişara El-Huri'nin Türkiye Ziyareti (19-28 Haziran 1946)", Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 35 (2004), s.116; Arslan, Celal Bayar'ın Cumhurbaşkanlığı Dönemindeki Yurtdışı Seyahatleri (1950-1960), s.91.

B. CELAL BAYAR'IN ZİYARETLERİ

Lübnan Cumhurbaşkanı Camille Chamoun, Türkiye'ye yapmış olduğu ziyareti iade amacıyla Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes'i Lübnan'a davet etti.³³ 16-22 Haziran 1955 tarihleri arasında gerçekleşecek olan bu resmi ziyaret hakkında Lübnan Cumhurbaşkanı Camille Şamoun, Anadolu Ajansı Umum Müdürü'nü sarayında kabul ederek düşüncelerini şu şekilde ifade etti:

*“Çok aziz dostum Türkiye Reiscumhuru Celal Bayar'ın Lübnan'ı ziyaretini ve kendisini öbür gün Beyrut hava alanında selamlamak şerefine nail olacağım saati sabırsızlıkla bekliyorum. Bu sabırsızlık kelimesi ile bütün halkımın samimi hissiyatına tercüman olduğuma da kaniim. Filhakika bütün Lübnan, Lübnan halkı da dost Türkiye'nin muhterem devlet reisini bu topraklar üzerinde selamlayıp alkışlamak ve böylece Türk milletine karşı olan derin hissiyatını izhara fırsat bulmak anını sabırsızlıkla beklemektedir. Lübnan devlet reisi olarak Lübnan hükümeti olarak ve Lübnan milleti olarak muhterem devlet reisinize hükümetinize ve Türk milletine memleketinizi ziyaretimiz esnasında bize ve bizim şahsımızda Lübnan milletine karşı gösterdiği büyük muhabbete şükran borcumuzu edaya çalışacağız. Vakıa dostla arasında böyle borç bahis mevzuu olmaz fakat biz bunu kendimize manevi ve hissi bir borç bilmekteyiz”.*³⁴

Cümlesinin sonunda komşu devletlerin yakın ilişki içerisinde olmalarının büyük önem taşıdığını, bu bakımdan ziyaretin çok önemli olduğunu söyledi. Lübnan Başbakanı ise bu ziyaretin, Lübnan halkının Türk milleti hakkında taşıdığı samimi dostluk ve yakınlık hislerini ifade etmesi bakımından çok kıymetli olduğunu, iki millet arasındaki dostluk hissini derin ve karşılıklı olduğunu göstermesi bakımından önemli olduğunu belirtti.³⁵

Celal Bayar ziyaret öncesinde Anadolu Ajansına verdiği röportajda;

“Dost ve kardeş Lübnan'ın Reiscumhuru aziz dostum Ekselans Camille Chamoun 'un nazik davetine icabetle Lübnan'a gitmek üzere yola çıktığım şu sırada heyecan içinde büyük bir meserret duymaktayım. Muhterem Lübnan Reiscumhurunun ve Başvekilinin birkaç ay evvel memleketimize yapmış oldukları ve güzel hatırasını daima muhafaza edeceğimiz ziyaret Türk milletinin kardeş Lübnan'a ve onun büyük devlet adamlarına karşı beslediği muhabbet ve yakınlık hislerinin samimi tezahürlerine güzel bir imkân bahşetmiş idi. Bu kere ben de Türk milletinin bu halisane duygularını ve Lübnanlı kardeşlerine karşı besledikleri derin sevgi ve itimat hislerini bizzat nakletmek ve milletimin selamlarını götürmek fırsatını bulacağımdan dolayı pek bahtiyarım. Bu ziyaretimin Türkiye ile Lübnan arasında mevcut olan günden güne artan ve en geniş ölçüde inkişafı mukadder bulunan ananeyi dostluk ve kardeşlik münasebetlerine bir hız vereceğinden eminim” diyerek düşüncelerini bu şekilde dile getirdi.³⁶

Lübnan ziyaretinde Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a Başbakan Adnan Menderes'in eşlik etmesi beklenirken Adnan Menderes, işlerinin yoğunluğu nedeniyle bu ziyarete katılamadı. Bu sebeple Lübnan Başbakanı'na üzüntüsünü belirten şu mesajı ilettili,³⁷

³³ Arslan, Celal Bayar'ın Cumhurbaşkanlığı Dönemindeki Yurtdışı Seyahatleri (1950-1960), s.76.

³⁴ “Bayar Bugün Uçakla Lübnan'a Hareket Ediyor”, Milliyet, 15 Haziran 1955, Sayı:1824, s.1.

³⁵ “Bayar ve Menderes Bugün Lübnan'a Hareket Ediyorlar”, Cumhuriyet, 15 Haziran 1955, Sayı: 11092, s.1,7.

³⁶ “Bayar Lübnan'da”, Tan, 16 Haziran 1955, Sayı: 4001, s.1,7.

³⁷ T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30.1.0.0./1.8.20.; “Bayar Lübnan'da

*“Reisicumhurumuzun refakatinde dost ve kardeş Lübnan’ı ziyaret etmeliğim hususunda gerek muhterem Reisicumhur ekselans Camille Chamoun ve gerek zatı devletleri tarafından izhar buyrulan arzu karşısında büyük sevinç ve minnettarlık duyarak memleketteki işlerimin şu sırada pek kesif olmasına rağmen icabete imkân bulabileceğim ümidiyle lütfkâr davetinizi tahalük ile kabul etmişim. Son dakikaya kadar bu ümidi muhafaza ederek imkânları araştırmak olmaklığıma rağmen büyük arzusun işlerimin kesreti dolayısıyla tahakkuk edemeyeceğini şimdi anlamış bulunuyorum. Mahcubiyetim ve teessürüm cidden çok büyüktür. Reisicumhurumuzdan itizarlarımın sizlere izan buyurmalarını rica ve istirham ettim. Fakat ben de ayrıca bu mesajı zatı devletlerine göndermeyi kendime bir vazife telakki ediyorum. Memleketlerimiz arasındaki samimi dostluğun ve işbirliği zihniyetinin parlak bir şekilde tezahürüne imkân vereceğinden emin bulunduğum bu resmi ziyaret sırasında sizlerle beraber olmak beni şahsi dostu telakki etmek lütfunda bulunan zatı devletleriyle buluşmak derin hayranlık hisleriyle bağlı bulunduğum Reisicumhur hazretlerine hürmetlerimi arz edebilmek benim için sonsuz bir şeref ve bahtiyarlık kaynağı teşkil edecekti. Sizlerin ve güzel memleketinizin mütehasrıyım. Yegâne tesellim başka bir fırsatta tekrar Lübnan’a gidebilmek ümididir. İtizarlarımı kabul ve derin sevgi saygı ve dostluk hislerime itimat buyurmanızı ve tazimlerimi reisicumhur hazretlerine arzına delalet etmenizi rica ederim”.*³⁸

Bunun üzerine Lübnan Başbakanı Sami el Solh da Başbakan Adnan Menderes’e şu telgrafı gönderdi;

*“Reisicumhur, hükümet ve Lübnan milletinin dost Türk milletine karşı saygı ve en samimi dostluk hislerini ifade eden reisicumhur Celal Bayar’ın hararetili istikballeri esnasında ekselans Reisicumhura refakat edememiş olmaktan mütevellid teessürlerinizi ifade eden mesajınızı almakla şeref yap oldum. Biz Lübnanlılar ziyaretinizden mahrum olmaktan fevkalade müteessiriz. Şahsen beni ekselanslarına bağlayan şahsi dostluk ifadelerinden fevkalade mütehasıs oldum. Lübnan’a ikinci bir ziyaretinize hadiselerin imkân vereceği ümidi içerisinde bulunmak benim için hususi bir zevktir. Hürmetle samimi dostluk hislerimle en iyi saadet temennilerimin kabulünü rica ederim”.*³⁹

Başbakan Adnan Menderes’in Lübnan ziyaretinde Cumhurbaşkanı Celal Bayar’a refakat edememesi bazı çevrelerde bir takım yorumlara yol açtı. Bu sebeple Başbakan Adnan Menderes, Anadolu Ajansı’na verdiği röportajda hiçbir esasa dayanmayan siyasi dedikodulara fazla önem vermemek gerektiğini söyleyerek işlerinin yoğunluğu yüzünden davete katılmadığını belirtti. Bu durumun istismar edildiğini, Türkiye ile Lübnan arasında en samimi ve sıkı bir işbirliğine kadar giden siyasi münasebetleri bozmağa çalışmaktan başka bir izahının olmadığını söyledi.⁴⁰

Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Etimesgut Hava Meydanı’nda TBMM Başkanı Refik Koraltan tarafından Beyrut’a gitmek üzere Adana’ya uğurlandı. Adana’da törenle karşılanan Cumhurbaşkanı Celal Bayar, kısa bir dinlenmeden sonra Beyrut’a doğru yola çıktı.⁴¹Bu seyahat müddetince TBMM Başkanı Refik Koraltan, Cumhurbaşkanı Vekilliği görevini üstlendi.⁴²

Büyük Bir merasimle Karşılandı”, Tan, 17 Haziran 1955, Sayı:4002, s.1,7.

³⁸ BCA, 30.1.0.0./1.8.20.

³⁹ BCA, 30.1.0.0./1.8.20.

⁴⁰ “Bayar Bugün Dönüyor”, Cumhuriyet, 22 Haziran 1955, Sayı: 11099, s.1,7.

⁴¹ “Reisicumhurumuzun Ziyaretini Protesto İçin Beyrut’ta Dün Gece Türk Düşmanları Bombalar Patlattılar”, Akşam, 16 Haziran 1955, No:13184, s.2.

⁴² “Bayar’ın Lübnan Ziyareti Başlıyor”, Milliyet, 16 Haziran 1955, Sayı:1825, s.7.

16 Haziran'da başlayan resmi ziyarette Cumhurbaşkanına Kütahya Mebusu Ahmet İhsan Gürsoy, Hava Kuvvetleri Kumandanı Korgeneral Fevzi Uçaner, Hariciye Vekâleti Umumi Kâtibi Muharrem Nuri Birgi, Riyaseticumhur Umumi Katibi Umumi Vekili Fikret Belbez, Riyaseticumhur Başyaveri Kurmay Albay Refik Tulga, Riyaseticumhur Başhekimi Prof. Recai Ergüder ve yaverleri, Hariciye Vekaleti İkinci Daire Umum Müdürü Orhan Eralp, Protokol Umum Müdürü Vekili Necdet Kent, Anadolu Ajansı Umum Müdürü Şerif Arzık, Riyaseticumhur Yaveri Kurmay Binbaşı Kemal Eker eşlik etti.⁴³ Lübnan'ın Ankara Büyükelçisi ile refikaları Bayan İbrahim El-Ahdab da cumhurbaşkanına refakat etti.⁴⁴

Lübnan'da ziyaret sebebiyle birtakım hazırlıklar yapıldı. Beyrut radyosu ziyaretten önceki günden itibaren saat 20.30'dan 21.00'a kadar Türkiye saati yayınlamağa başladı. Bu saatte Türk musikisi dinletilerek Türkiye hakkında, Türk-Lübnan ve Türk-Arap dostluğu ve yakınlığı hakkında çeşitli konuşmalar yapıldı. Ayrıca radyoda Lübnan Cumhurbaşkanı Camille Şamoun'un ve Başbakan Sami el-Solh'un Türk-Lübnan dostluğu hakkındaki beyanlatları tekrarlandı.⁴⁵

Beyrut'un cadde ve sokakları taklar ve bayraklarla süslendi. Program gereğince ziyaret edilecek bütün şehirlerde yoğun bir hazırlık yapıldı. Ziyaretler sırasında geçilecek yol boyundaki kasaba ve köylerden, misafirlerin buralara uğramalarının teminini rica eden müracaatlar oldu. Diğer taraftan Beyrut gazetelerinin hepsinde bu ziyaretle ilgili haberlere geniş şekilde yer verildi. Türkiye'nin hediye ettiği toplarla ilk deneme atışları yapıldı.⁴⁶ Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ı karşılamak ve selamlamak için sabahın erken saatlerinde şehir ile Halda havaalanı arasındaki bütün yollar on binlerce insanla doldu. Caddelerde telgraf direkleri ve ağaçlar Türk ve Lübnan bayraklarıyla süslendi. Her 150-200 metrede bir tak⁴⁷ kuruldu. Her tarafa "Hoş Geldiniz" levhaları asıldı.⁴⁸

Beyrut'ta resmi ziyaret gerçekleşmeden önce Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın ziyareti aleyhinde yazı neşreden El Şark gazetesi toplattırılarak sahibi sorguya çekildi. Ziyaret esnasında herhangi bir karışıklık çıkmasını önlemek amacıyla çok sıkı tedbirler alındı.⁴⁹ Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın ziyaretinden önce harekete geçen Türk aleyhtarı Araplar, komünistler ve Türkiye'den giden Ermeniler, iki devletin yakınlaşmasını istemedikleri için faaliyetlerine Bayar'ın ziyareti sırasında da devam etti. Beyrut ve Trablusşam'da ziyaretin aleyhinde beyannameler dağıtıldı. Beyannameler yayılmaya başlayınca olaya Lübnan polisi el koyarak iki yüze yakın komünisti yakaladı. Tutuklananlar hakkında kanuni takibat başladı. Bu olaylar hakkında Lübnan İç İşleri Bakanı Gabriel Mourr hadisenin üzerinde önemle durduklarını, bazı tanınmış komünistlerin halkı tahrik ettiğini, hükümetin bu hadiselerle sebebiyet verenleri cezalandıracağını belirtti.⁵⁰ Lübnan hükümeti Türkiye aleyhine yazılar yazan Türk düşmanı ve komünist gazetelerden Nida El Vatan, El Şark ve Mısır hükümeti yayın organı El Cumhuriyet gazetelerinin son sayılarını toplattı.⁵¹

⁴³ BCA, 30.18.1.2./140.70.3.

⁴⁴ "Reisicumhur Dün Lübnan'a Hareket Etti", Cumhuriyet, 16 Haziran 1955, Sayı: 11093, s.1,6.

⁴⁵ "Reisicumhurumuzun Ziyaretini Protesto İçin Beyrut'ta Dün Gece Türk Düşmanları Bombalar Patlattılar", Akşam, 16 Haziran 1955, No:13184, s.2.

⁴⁶ "Bayar Bugün Uçakla Lübnan'a Hareket Ediyor", Milliyet, 15 Haziran 1955, Sayı:1824, s.7.

⁴⁷ Tak; Millî bayramlarda veya önemli bir olayı anmak için düzenlenen şenliklerde, geçit yapılacak caddelere geçici olarak kurulan, yazılar ve çiçeklerle süslenen kemer. Ayrıca Bakınız; Türk Dil Kurumu, <https://sozluk.gov.tr/>. Erişim Tarihi: 15.09.2023.

⁴⁸ "Bayar Lübnan'da Büyük Tezahürlerle Karşılandı", Cumhuriyet, 17 Haziran 1955, Sayı: 11094, s.1,7.

⁴⁹ "Bayar'ın Lübnan Ziyareti Başlıyor", Milliyet, 16 Haziran 1955, Sayı:1825, s.7.; "Reisicumhur Dün Lübnan'a Hareket Etti", Cumhuriyet, 16 Haziran 1955, Sayı: 11093, s.6.

⁵⁰ "Lübnan'da Dünkü Tevkifler", Cumhuriyet, 18 Haziran 1955, Sayı: 11095, s.1, 7.

⁵¹ "Celal Bayar Dün Lübnan Askeri Kolejinin Gezdi", Cumhuriyet, 21 Haziran 1955, Sayı: 11098, s.1,7.

16 Haziran'da saat 11'e doğru Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve beraberinde bulunan heyeti taşıyan askeri uçakların hava alanına inmesiyle 22 Haziran'da son bulacak olan ziyaret başlamış oldu.⁵²Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ı Lübnan Cumhurbaşkanı Camille Chamoun karşıladı. Sonra Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a alanda bulunan Lübnan devlet adamları takdim edildi. Türkiye büyükelçisinin de hazır bulunduğu alanda Cumhurbaşkanı Celal Bayar, 21 pare top atımı ile selamlandı. Türk-Lübnan milli marşları çalındı ve ihtiram kıtası Bayar tarafından teftiş edildi.⁵³

Karşılama merasiminin ardından Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Lübnan Cumhurbaşkanıyla birlikte açık bir otomobile bindi. Alkışlar ve "Yaşa" sesleri arasında baştanbaşa donatılmış ve otomobillerle gelen halk tarafından hınca hınç doldurulmuş bulunan hava alanı binasını terk etti. Celal Bayar ve Lübnan Cumhurbaşkanı taşıyan otomobil yol boyunca toplanan Müslüman ve Hıristiyan halk tarafından coşkun tezahüratla alkışlandı ve çiçek yağmuruna tutuldu.⁵⁴

Cumhurbaşkanının ikametine tahsis edilen Sürsök Sarayına gelindi. Lübnan Cumhurbaşkanı, başbakan ve beraberlerinde bulunan heyet buradan ayrıldı. Bu ayrılıştan hemen birkaç dakika sonra sarayın önü Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ı bir kere daha ve yakından selamlamak isteyen halkla dolup taşmaya başladı. Halk, kamyonlardan ve otobüslerden inerek, şarkı söyleyerek, sarayın önünden geçmekte "Yaşasın Türkiye", "Yaşa Celal Bayar" diye bağırıyordu. Bu candan ve samimi tezahüratlar karşısında Cumhurbaşkanı, balkona çıkarak halkı selamladı. Tezahürlerin devamı karşısında sarayın sokak kapısından dışarı çıkarak Lübnan halkının bu tezahürlerine aynı samimiyetle karşılık verdi.⁵⁵ Öğle yemeğini ikametine tahsis edilen sarayda yiyen Celal Bayar, saat 16.30'da Lübnan diplomatik şeflerini kabul etti. Ardından Beyrut'tan otomobille iki saat mesafede bulunan Beytüddin'e gitti.⁵⁶

1. Beytüddin Ziyareti

16 Haziran akşamı Beytüddin Sarayında Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın şerefine bir ziyafet verildi. Ziyafet, çok samimi çok dostane bir hava içerisinde geçti. Ziyafette Celal Bayar ve Camille Chamoun bir konuşma yaptı. İlk konuşan Lübnan Cumhurbaşkanı, Celal Bayar'ı Lübnan'da görmekten sevinçli olduğunu söyledi. Türkiye'nin medeniyet ve terakki yolundaki hamlelerini övdü, Atatürk'ü hürmetle anarak diğer devletler ve bilhassa komşu ve dost memleketlerle ve en başta Arap memleketleriyle münasebetlerini samimi bir dostluk üzerine bina etmek isteyen Türkiye'nin bu husustaki arzusunu gözlemlediğini belirtti. Ayrıca Türkiye-Lübnan arasında mevcut kuvvetli bağların günden güne geliştiğini söyleyerek, Beyrut ve Bandung konferanslarında Türk delegelerinin faaliyetlerini överek Filistin konusundan bahsetti.⁵⁷

Cumhurbaşkanı Celal Bayar, güzel sözlerinden dolayı Lübnan Cumhurbaşkanına teşekkür etti. Beyrut'a gelişinden itibaren geçen kısa zaman içinde kendisine gösterilen sıcak ve fevkalade kabulden bahtiyarlık duyduğunu belirttikten sonra Türk-Lübnan milletleri arasındaki dostluğa temas ederek şunları söyledi;

⁵² "Bayar Lübnan'da Törenle Karşılandı", Milliyet, 17 Haziran 1955, Sayı:1826, s.1.

⁵³ "Celal Bayar Beyrut'ta Hararetle Karşılandı", Akşam, 17 Haziran 1955, No:13185, s.2.

⁵⁴ "Bayar Lübnan'da Büyük Tezahürlerle Karşılandı", Cumhuriyet, 17 Haziran 1955, Sayı: 11094, s.7.

⁵⁵ "Bayar Lübnan'da Büyük Tezahürlerle Karşılandı", Cumhuriyet, 17 Haziran 1955, Sayı: 11094, s.7.

⁵⁶ "Celal Bayar Beyrut'ta Hararetle Karşılandı", Akşam, 17 Haziran 1955, No:13185, s.2.

⁵⁷ "Bayar Lübnan'da Törenle Karşılandı", Milliyet, 17 Haziran 1955, Sayı: 1826, s.2.

*“Demin sizin kadar bizi de üzen ve bizim de hukuk ve adalet prensiplerine uygun şekilde halledilmesini arzu eylediğim Filistin meselesine atf yapmak suretiyle Bandung konferansındaki güzel işbirliğimizden bahis buyurdunuz. Bu konferansa etrafına çok mühim ve şayanı şükran bir ekseriyet toplayan hayırlı bir işbirliğimiz de müşterek emniyet sisteminin BM antlaşmasında derpiş olunan mevzu müdafaa prensibine uygun şekilde tatbiki lüzumunun izah edilmesi ve kabul ettirilmesi vaadinde tecelli etmiştir. Bandung konferansı bu sayede mühim ve çok manidar bir toplantı mahiyetini kazandı. Çünkü bu işbirliğimiz sayesinde konferans hür dünyayı tereddüd, teşettüt içinde bırakmağa matuf menfi propagandaların tesirinden kurtulmuş milletlerin hak ve istiklallerine hürmet prensibine ve hakiki bir sulhun tesisine ve korunmasına yarayacak yapıcı faaliyetlerin tecellisine medar olmuştur”.*⁵⁸

2. Zahle Ziyareti

Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Lübnan Cumhurbaşkanı Camille Chamoun ve refakatindeki heyet azasıyla beraber 17 Haziran sabahı saat 9:30 da Beytüddin sarayından kortej halinde hareket ederek Dağyolu-Zahle-Buksa ovası yoluyla Baalbeke doğru yola çıktı.⁵⁹ Yol boyunca yol üzerindeki Lübnan köylerinde ve kasabalarında Cumhurbaşkanının şerefine dikilmiş olan takların etrafında toplanan halk tarafından muazzam ve içten tezahürlerle selamlandı.⁶⁰

Celal Bayar ve Türk-Lübnan dostluğu lehindeki tezahürler Zahle’de en yüksek noktasına çıktı. Normalde Zahle ziyareti vakit darlığından ve Zahle’nin sapa bir yerde bulunmasından dolayı programda yer almıyordu. Bunun üzerine Zahleliler, Trablus ve Sayda ziyaret edileceği halde nasıl oluyor da Zahle’ye gelinmiyor diye Lübnan hükümetini protesto ederek ısrarlı müracaatlarda bulundu. Vakit darlığına rağmen 10 dakikalık bir ziyaret gerçekleştirildi.⁶¹ Bütün Zahle halkı Cumhurbaşkanının geçeceği yollara dizildi. Bu 10 dakika içinde Zahleliler muazzam tezahürlerle Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ı ağırladı. Alkışlar arasında Belediye oteline girilerek orada bir limonata içildi. Bu esnada Zahle Belediye Başkanı bir konuşma yaptı.⁶² Cumhurbaşkanı Celal Bayar da buna aynı derecede mukabelede bulunarak şöyle dedi;

*“Her şeyden evvel her milletin kendi hududları içinde tam hürriyet ve istiklaline sahip olmalarını görmek ve o yolda çalışmak bizim için en esaslı gayedir. Bilhassa komşularımızın milli hududları içinde hürriyet ve istiklallerine sahip olarak yükselmeleri ve refaha kavuşmaları türk milletini bahtiyar eder. Derhal kaydedeyim ki bu yalnız platonik bir bahtiyarlık hissi değildir. Bizi bu yola insani düşüncelerin sevk ettiği kadar Türk milletinin bizzat kendi menfaatleri de sevk etmektedir. Karşımızdakilerin ve komşularımızın hürriyetini ve istiklalini talep etmek kendi hürriyetimizi ve istiklalimizi temin etmek ve onları sağlamak demektir. Bütün dünyanın kritik bir devir geçirmekte olduğunda şüphe yoktur. Öyle ki insanların sulh içinde yaşamaları için birbirlerini daha iyi ve daha yakından tanımaları ve aralarında daha sıkı işbirliği yapmaları, bugün her zamankinden ziyade zaruret haline gelmiştir. Bizim ikinci esas prensibimiz işte budur”.*⁶³

⁵⁸ “Bayar Lübnan’da Büyük Tezahürlerle Karşılandı”, Cumhuriyet, 17 Haziran 1955, Sayı: 11094, s.7.

⁵⁹ “Bayar Lübnan’da Bir Gezinti Yaptı”, Milliyet, 18 Haziran 1955, Sayı:1827, s.1.

⁶⁰ “Bayar’ın Dün Lübnan Dahilinde Yaptığı Gezi”, Cumhuriyet, 18 Haziran 1955, Sayı: 11095, s.1, 7.

⁶¹ “Bayar Lübnan’da Bir Gezinti Yaptı”, Milliyet, 18 Haziran 1955, Sayı:1827, s.1.

⁶² “İki Devlet Reisi Başbaşa”, Akşam, 18 Haziran 1955, No:13186, s.1-2.

⁶³ “Bayar’ın Dün Lübnan Dahilinde Yaptığı Gezi”, Cumhuriyet, 18 Haziran 1955, Sayı: 11095, s.7.

3. Baalbek ve Bahamdun Ziyareti

Zahle'den sonra Buksa ovasında ilerlemeğe başlandı. Buralardaki köylerin gençleri tarafından Cumhurbaşkanı Celal Bayar atlar ve develer üzerinde karşılandı. Kafile saat 13'e doğru Baalbek'e varabildi. Burada da Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Baalbeklilerin aynı parlak ve heyecanlı tezahürleriyle karşılandı. Baalbek'ten başka bir yolla Beyrut sirtlarındaki Bahamdun sayfiyesine varıldı. Bahamdun'da Ambasadör otelinde Lübnan Hariciye Vekili Alfred Nakkaş Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın şerefine bir öğle ziyafeti verdi. Ardından Beyrut'a döndü.⁶⁴

4. Beyrut Ziyareti

Cumhurbaşkanı Celal Bayar 17 Haziran'da saat 17'de Beyrut Belediye Meclisi'nden bir heyeti kabul etti. Daha sonra dördüncü Lübnan otomobil sergisinin açılışına katıldı. Beyrut Belediyesi, Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın şerefine yüzlerce misafirin katıldığı bir kokteyl düzenledi. Gece Bristol otelinde Lübnan Meclis Başkanı, Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın şerefine bir ziyafet verdi.⁶⁵

Beyrut Belediye Heyeti, Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a altın bir tepsi içinde kıymetli ve tarihi bir taş hediye etti. Bu taşın üzerinde şu cümle yazılıydı: "*Beyrut şehrinin Sayın Türkiye reisicumhuruna hediyesi*".⁶⁶ Ziyaretin dördüncü günü Cumhurbaşkanı Celal Bayar Beyrut'ta Jokey kulübünü ve müzeyi ziyaret etti. Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Sayda şehrine gitmeden önce haraları gezdi. Lübnan Cumhurbaşkanı, Celal Bayar'a iki tane cins Arap atı hediye etti.⁶⁷

Ziyaretin beşinci günü, Lübnan Cumhurbaşkanı Camille Chamoun, saat onda Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın ikamet ettiği saraya gelerek Celal Bayar'ı aldı. İki cumhurbaşkanı Lübnan Harp Akademisi'ni ziyaret etti.⁶⁸ Akademide Lübnan Milli Savunma Vekili, ordu kumandanları ve diğer askeri zevat tarafından karşılandılar. Cumhurbaşkanı Celal Bayar merasim kıtasını teftiş ettikten sonra şehitler abidesine bir çelenk koydu ve ihtiram duyurusunda bulundu. Ardından akademiyi gezdi. Okulun "Altın Hatıra" defterini de imzaladı. Lübnan Harp Akademisi mensupları Celal Bayar'a muhtelif silah parçalarından yapılmış bir çam ağacı hediye etti.⁶⁹

Ziyaretinin altıncı günü Duhur el- Şuhey'r'de katıldığı yemekten sonra Beyrut'a döndü. Bu arada yol üzerinde Bekfaya kazasının hazırladığı kokteyle de gidildi. Beyrut'ta Turizm teşkilatının düzenlediği deniz kayağı gösterilerine katıldı.⁷⁰

Cumhurbaşkanı Celal Bayar, yanında bulunan heyetle öğleden sonra hipodroma giderek koşuları seyretti. Bayar hipodromda şeref balkonunda halkın muazzam tezahüratıyla karşılandı. İsmine izafe edilen bu koşuda birinci gelen atın sahibine ilk kupayı Bayar verdi.⁷¹

⁶⁴ "Bayar'ın Dün Lübnan Dahilinde Yaptığı Gezi", Cumhuriyet 18 Haziran 1955, Sayı: 11095, s.7.

⁶⁵ "Bayar Lübnan'da Bir Gezinti Yaptı", Milliyet, 18 Haziran 1955, Sayı:1827, s.3.; "İki Devlet Reisi Başbaşa", Akşam, 18 Haziran 1955, No:13186, s.2.

⁶⁶ İki Devlet Reisi Başbaşa", Akşam, 18 Haziran 1955, No:13186, s.2.

⁶⁷ "Bayar'a Sayda'da Tezahürat Yapıldı", Milliyet, 20 Haziran 1955, Sayı:1829, s.1.; "Bayar'ın Lübnan'daki Ziyaretleri", Cumhuriyet, 20 Haziran 1955, Sayı: 11097, s.1,7.

⁶⁸ "Bayar'ın Ziyaretleri", Milliyet, 21 Haziran 1955, Sayı:1830, s.1.

⁶⁹ "Celal Bayar Dün Lübnan Askeri Kolejini Gezdi", Cumhuriyet, 21 Haziran 1955, Sayı: 11098, s.1,7.

⁷⁰ "Bayar Bugün Dönüyor", Cumhuriyet, 22 Haziran 1955, Sayı: 11099, s.1,7.

⁷¹ "Bayar'ın Lübnan'daki Ziyaretleri", Cumhuriyet, 20 Haziran 1955, Sayı: 11097, s.1,7.

Cumhurbaşkanı Celal Bayar, gece Lübnan Cumhurbaşkanı Camille Chamoun şerefine Saint George otelinde bir ziyafet verdi. Davetliler arasında Lübnan'ın ileri gelen şahsiyetleri de bulunuyordu. Ziyafetten sonra bir konser verildi. Lübnan gazeteleri Türk-Lübnan dostluğunun önemini ve kıymetini belirten yazılar yayınladı. Yazılarda Türkiye'nin coğrafi durumu nedeniyle Trakya ve Ege denizi yolundan bir Avrupa memleketi, Suriye ile sınırı ve Akdeniz sahillerinin bulunması sebebiyle bir Yakındoğu memleketi, Irak ve İran'a sınırının olması nedeniyle de bir Ortadoğu memleketi olduğu belirtilerek bu üç özelliğinin birbirini takviye ettiği söyleniyordu. Ayrıca Lübnan'ın Türk-Lübnan dostluğuna müsteniden vazifesinin Türkiye ile Yakındoğu'nun diğer devletleriyle olan ilişkisini geliştirmek olduğu da ilave ediliyordu.⁷²

5. Trablusşam Ziyareti

Ziyaretin üçüncü günü Lübnan'ın önemli şehirlerinden biri olan Trablusşam ziyaret edildi. Bayraklar ve taklar ile süslenen sokaklarda Türkçe ve Arapça dövizler hemen her yanı doldurdu. Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Lübnan Cumhurbaşkanı ile birlikte sabah Beyrut'tan yola çıktı. Beyrut ile Trablus yolu üzerindeki kasaba ve köylerde içten gelen sevgi tezahürleri ile karşılanan Celal Bayar, saat 12'de Trablus'a vardı. İki Cumhurbaşkanı şehre girerken 21 pare top atışı ile selamlandı. Bayar ve Şamoun, vali, belediye başkanı ve askeri erkân tarafından karşılandı.⁷³ Belediye bahçesinde yemek ziyafeti verildi. Trablus Belediye Başkanı, Celal Bayar'ın Lübnan'ı ziyaretinin büyük önem arz ettiğini belirterek Celal Bayar'a fahri hemşerilik unvanını verdi. Belediye başkanı ayrıca altın bir kutu içinde altından yapılmış şehrin sembolik anahtarını Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a takdim etti.⁷⁴ Bayar ve beraberindeki heyet Trablus'tan Beyrut'a dönerken İbrahim nehri sahilindeki bahçelerde bir müddet istirahat etti. Burada milli oyun ve gösteriler düzenlendi. Kafile akşam Beyrut'a vardı. Bayar, Beyrut'a dönüşünde Türk sefaretine giderek görüşmelerde bulundu.⁷⁵

6. Sayda Ziyareti

Lübnan ziyaretinin dördüncü gününde Cumhurbaşkanı Celal Bayar, beraberinde bulunan Lübnan Cumhurbaşkanı, Başbakan ve diğer heyetle birlikte Sayda'yı ziyaret etti. Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Lübnan'ın güneyine giden yollar üzerindeki köy ve kasabalarda olduğu gibi Sayda şehrinde de büyük tezahüratla karşılandı.⁷⁶

Sayda'da Belediye tarafından şerefine verilen öğle ziyafetinin sonunda Belediye Başkanı'nın günün anlam ve önemini belirttiği konuşması şöyledi:

"Bütün tarihi boyunca mütecavizlere ve düşmanlara karşı dalma kapılarını kapamış ve kendisini müdafaa etmiş olan Sayda, ziyarete gelen dostlarına her zaman yalnız kapılarını değil, kalbini de açık bulundurmıştır. Bugün de asrımızın kalkınmasında öncülük eden, en büyük insanlardan birini arasında görmekte bahtiyardır. Türkiye'nin kalkınmasında Atatürk önderlik etmişti. Siz ise büyük kahramanın en yakın arkadaşı ve desteği idiniz. Sayda şehri size hoş geldiniz der".⁷⁷

⁷² "Bayar Bugün Dönüyor", Cumhuriyet, 22 Haziran 1955, Sayı: 11099, s.1,7.

⁷³ "Bayar'a Trablusşam Fahri Hemşeriliği Verildi", Cumhuriyet, 19 Haziran 1955, Sayı: 11096, s.1,7.

⁷⁴ "Celal Bayar Trablus Fahri Hemşehrisi", Akşam, 19 Haziran 1955, No:13187, s.2.

⁷⁵ "Bayar Dün Trablusşam'ı Ziyaret Etti", Milliyet, Sayı:1828, s.3;"Bayar'a Trablusşam Fahri Hemşeriliği Verildi", Cumhuriyet, 19 Haziran 1955, Sayı: 11096, s.1,7.

⁷⁶ "Bayar'ın Lübnan'daki Ziyaretleri", Cumhuriyet, 20 Haziran 1955, Sayı: 11097, s.1,7.

⁷⁷ "Bayar'a Sayda'da Tezahürat Yapıldı", Milliyet, 20 Haziran 1955, Sayı: 1829, s.1.

Belediye Başkanı'ndan sonra konuşan Cumhurbaşkanı Celal Bayar şunları söyledi:

“Umumi surette söylüyorum bizler Türk ve Arap bu mıntıkada sakin olanlar, başka milletlerden hiçbir suretle geri değiliz. Bizim zekâmız ve kabiliyetlerimiz vardır. Fakat yapacağımız birçok işlerde mevcuttur. Çalışmalıyız. Kültür ve fen hiçbir kimsenin inhisarı altında değildir. Nereden gelirse gelsin onu kendimize mal etmeliyiz. Memleketlerimizi mamur, milletlerimizi müreffeh yapmalıyız. Dünyanın bu derece kısaldığı ve fikir cereyanlarının bu derece kuvvetlendiği bu devirde hiçbir millet kendi bu'd-u mücerredinde kalıp yaşayamaz. Umumi seyri takip etmek mecburiyetindeyiz. Biz Türkler bu fikirdeyiz ve biliyorum ki siz Lübnanlı kardeşlerimiz de bizimle berabersiniz”. Bayar, Saydalılara hitaben kendisini büyük bir muhabbetle karşıladıklarını, kendisinin de Türk milletinin muhabbetini getirdiğini söyleyerek konuşmasını “Kardeş Lübnan mesud, müreffeh, payidar olsun” cümleleriyle bitirdi.⁷⁸

Sayda Belediye Başkanı da şehri ziyareti münasebetiyle altından yapılmış bir levha hediye etti. Bu levhanın bir tarafına Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Sayda'yı ziyaret tarihi nakşedildi diğer tarafına da kabartma olarak tarihi bir menkıbenin kahramanları resmedildi. Sayda milletvekili Kenan Bey, çok kıymetli tarihi bir koleksiyon hediye etti. Aynı günün akşamı Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Lübnan Cumhurbaşkanı ile beraber yemek yedi.⁷⁹

7. Duhur El Şuheyf Ziyareti

Cumhurbaşkanı Celal Bayar ziyaretinin altıncı günü Lübnan Cumhurbaşkanıyla birlikte Lübnan Başbakan yardımcısı ve İç İşleri Bakanı Gabriel Mur'un şereflerine ziyafet vereceği Duhur El Şuheyf'e gitti. Bayar, yol boyunca halkın coşkun tezahüratı ile karşılaştı. Defalarca arabasını durdurarak halkın sevgi gösterilerine teşekkürlerini bildirdi. Duhur El Şuheyf'de başta belediye başkanı olmak üzere kalabalık bir halk kitlesi tarafından karşılandı.⁸⁰

Duhur El Şuheyf Belediye Başkanı, Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın ziyareti münasebetiyle bir konuşma yaparak hazırlanan bir anıtın Celal Bayar tarafından açılmasını rica etti. Bu anıt Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Lübnan'ı resmi ziyareti münasebetiyle Duhur El Şuheyf'de Belediye bahçesine dikildi. Anıtta Bayar'ın Lübnan'ı ziyaret tarihi de nakşedildi. Celal Bayar düzenlenen açılış merasiminde kurdeleyi keserek şöyle dedi: *“Bana hayatımın en müstesna günlerinden birini yaşıyorsunuz sizlere karşı en derin hisleri duymaktayım”*.⁸¹

C. CELAL BAYAR'IN TÜRKİYE'YE DÖNÜŞÜ

Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın, 16 Haziran'da başlayan resmi ziyareti 22 Haziran'da beraberindeki heyetin askeri uçakla Adana'ya gelmesiyle son buldu. Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Adana havaalanında milletvekilleri, vali, generaller, vilayet ve belediye erkânı, siyasi parti temsilcileri, basın mensupları ve binlerce vatandaş tarafından karşılandı. Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Anavatan topraklarına ayak basışı 21 pare top atışı ile selamlandı.⁸²

⁷⁸ “Bayar'ın Lübnan'daki Ziyaretleri”, Cumhuriyet, 20 Haziran 1955, Sayı: 11097, s.1,7.

⁷⁹ “Irak Velihtı Dün Beyrut'a Geldi”, Akşam, 20 Haziran 1955, No:13188, s.1.; “Bayar'ın Lübnan'daki Ziyaretleri”, Cumhuriyet, 20 Haziran 1955, Sayı: 11097, s.1,7.

⁸⁰ “Bayar'ın Lübnan'da Dünkü Ziyaretleri”, Milliyet, 22 Haziran 1955, Sayı:1831, s.1, 7.

⁸¹ “Bayar Bugün Dönüyor”, Cumhuriyet, 22 Haziran 1955, Sayı: 11099, s.1,7.

⁸² “Bayar Lübnan'dan Yurda Avdet Etti”, Milliyet, 23 Haziran 1955, Sayı:1832, s.1.

Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Lübnan ziyaretinden döndükten sonra Lübnan Cumhurbaşkanı Camille Chamoun'a şu telgrafi gönderdi:

"Güzel memleketinizden zihnim ve kalbim silinmez dostluk hatıralarıyla dolu olarak ayrıldım. Lütufkâr misafirperverliğinizin samimiyet ve açık sözlülüğün tesiri altındayım. Lübnan ricalinden ve halkından gördüğüm dostluk ve yakınlıktan dolayı şahsını ve memleketim hesabına duyduğum bahtiyarlığı zatı devletlerine bir kere daha ifade etmek isterim. Lübnan- Türk dostluğunun artık karşılıklı teminat itası safhasını aşmış mesut bir inkişaf devresine girdiği hakkındaki kanaatim kardeş Lübnan'da geçirdiğim unutulmaz günler zarfında bir kat daha kuvvet bulmuştur. En derin teşekkürlerimle sarsılmaz dostluk hislerime itimat buyurmanın ve zarafetiyle hepimizi tezhir etmiş olan muhterem refikanıza derin hürmetlerimin iblağına delaletinizi rica ederim".⁸³

Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Lübnan'ı resmi ziyaretleri sırasında Lübnan devlet adamlarıyla kültürel sahada yapılan temaslar sonucunda her iki ülke arasında sanat grupları ve talebe mübadelesi kararlaştırıldı. Demokrat Parti Hükümeti, Türkiye'de Türk Edebiyatı üzerinde ihtisas yapmak isteyen Lübnanlı talebeler için Celal Bayar adını taşıyan burslar ihdas etmeyi teklif etti. Ayrıca Lübnan hükümetinin de aynı mealde Camille Chamoun adı altında bir burs ihdas etmeyi kararlaştırdığı haber verildi.⁸⁴

Sonuç

Türkiye İkinci Dünya Savaşı sonrasında Sovyet tehdidine karşı batı ve doğu sınırlarının güvenliğini sağlamak amacıyla bir takım ittifaklar yaptı. Doğu sınırının 24 Şubat 1955'te Irak'la imzalanan Bağdat Paketi'yle korunması amaçlandı. Bu nedenle 1955 yılı birçok Ortadoğu ülkesine ziyaret düzenlendi. Ziyaretlerin amacı Bağdat Paketi doğrultusunda bölge ülkelerine barış mesajı vermek ve güvenlik şeridi oluşturmaktır. Celal Bayar'ın Lübnan ziyareti de bu doğrultuda gerçekleşti. Ziyaret 16-22 Haziran 1955 tarihleri arasında yapıldı. Lübnan ziyareti Türkiye'de geniş bir yankı uyandırdı. Basın aracılığıyla ziyaret programı detaylı bir şekilde günbegün okuyucuya aktarıldı.

Lübnan'da ziyaret esnasında herhangi bir sorun yaşanmaması için Lübnanlı yetkililer tarafından geniş güvenlik önlemleri alındı. Baalbek, Bahamdun, Zahle, Sayda, Trablusşam, Beyrut ve Duhur El Şuheyri'e resmi ziyaretler düzenlendi. Ziyaret edilen her yerde Cumhurbaşkanı Celal Bayar halkın büyük coşku ve sevgi gösterileriyle karşılaştı. Resmi makamlar tarafından da gittiği her yerde sıcak ve samimi bir şekilde ağırlandık kendisine çeşitli hediyeler takdim edildi. Ziyaret edilen bütün yerlerde karşılıklı konuşmalar yapılarak Türkiye-Lübnan dostluğuna vurgu yapıldı.

1955 yılında Adnan Menderes'in ziyaretiyle başlayan süreç Camille Chamoun'un Türkiye ziyareti ve Celal Bayar'ın Lübnan ziyaretiyle devam etti. Türkiye'nin batı yanlısı politika izlemesi, Kıbrıs meselesi, Lübnan'ın ve Türkiye'nin kendi iç meseleleri gibi nedenlerden dolayı ilişkiler istenen düzeyde gelişmedi.

⁸³ "Cumhur Reisi Dün Lübnan'dan Anavatan'a Döndü", Cumhuriyet, 23 Haziran 1955, Sayı: 11100, s.7.

⁸⁴ "Cumhur Reisi Dün Lübnan'dan Anavatan'a Döndü", Cumhuriyet, 23 Haziran 1955, Sayı: 11100, s.7.

Ekler

EK 1: Cumhuriyet, 17 Haziran 1955, Sayı:11094.

EK 2: Cumhuriyet, 18 Haziran 1955, Sayı:11095.

EK 3: Cumhuriyet, 19 Haziran 1955, Sayı:11096.

Trablusşam sokaklarında Cumhuriyet Reisi Celâl Ba yarı alkışlayanlar

EK 4: Cumhuriyet, 19 Haziran 1955, Sayı:11096.

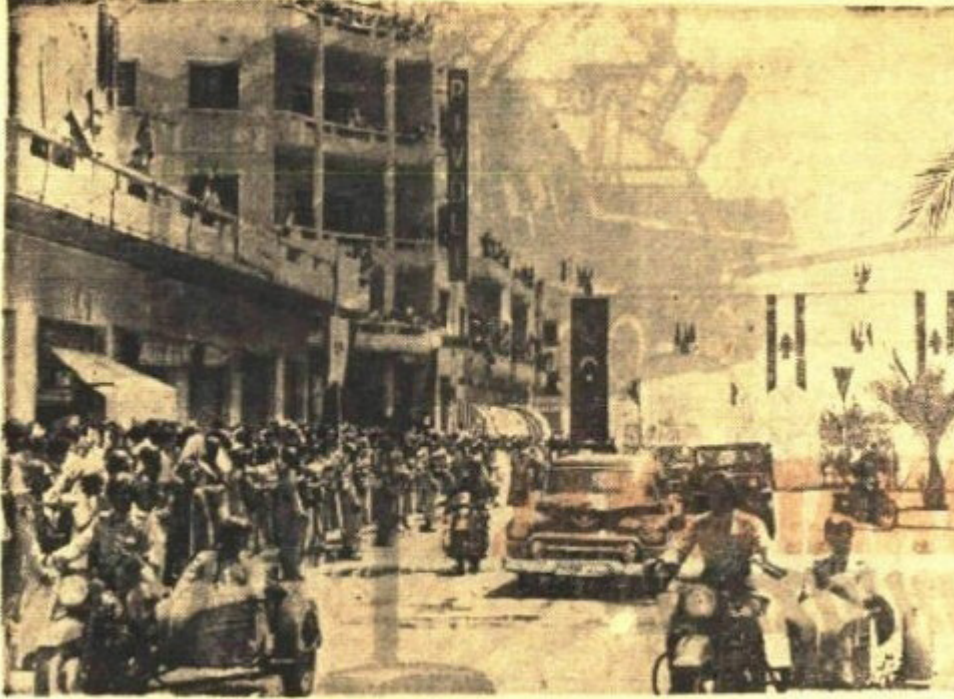

Beyrutta yapılan kabul resminde Cumhuriyet Reisi Celâl Ba yar ve Lübnanlı davetliler

EK 5: Milliyet , 20 Haziran 1955, Sayı:1829.

EK 6: Cumhuriyet, 20 Haziran 1955, Sayı:11097.

Cumhur Başkanımıza bindiği otomobili, tıklarla süslü caddelerden Trablusgama gicerken

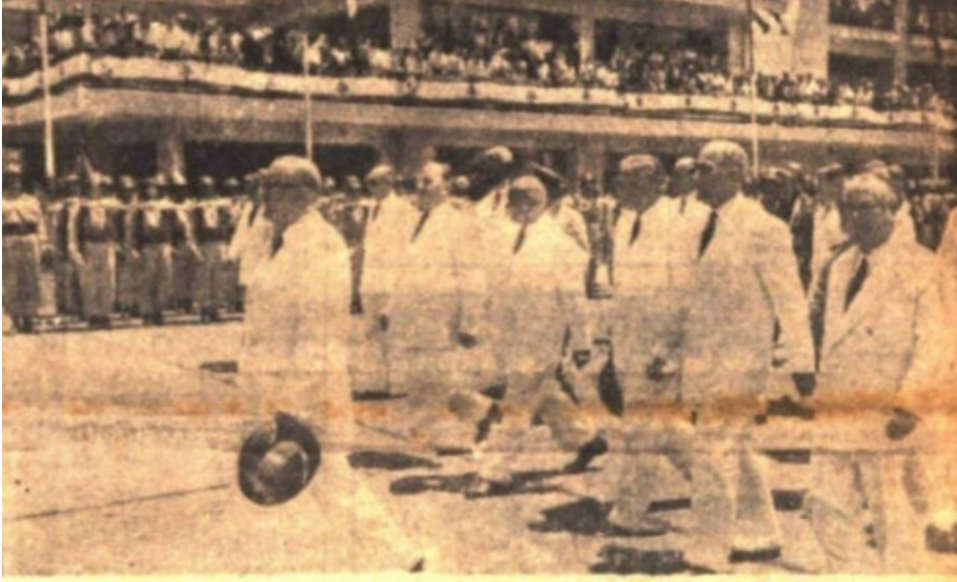
EK 7: Cumhuriyet, 20 Haziran 1955, Sayı:11097.

EK 8: Milliyet, 21 Haziran 1955, Sayı: 1830.

EK 9: Cumhuriyet, 23 Haziran 1955, Sayı: 11100.

Celâl Bayarın dün Beyrut hava meydanına gelişi (Foto CUMHURİYET — Uçak postası)

EK 10: Cumhuriyet, 23 Haziran 1955, Sayı: 11100.

Adana hava meydanında dün Celâl Bayarın uçağını bekleyen halk ve D. P. ileri (Foto CUMHURİYET — Uçak postası)

Kaynakça

1. Arşiv

T.C. Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30.1.0.0./1.8.20.
BCA, 30.18.1.2./140.70.3.

2. Süreli Yayınlar

Akşam
Cumhuriyet
Milliyet
Resmi Gazete
Son Posta
Tan
Tanin
Ulus
Vakit

3. Telif Eserler

- Andırırbu, Rüveyda, (2022), "Lübnan Hükümeti'nin Güvenlik Sorununa Dönüşen Filistinli ve Suriyeli Mülteciler", *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, Cilt:5, Sayı: 1, s.244-256.
- Armaoğlu, Fahir, (2015), *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Arslan, Merve, (2019), *Celal Bayar'ın Cumhurbaşkanlığı Dönemindeki Yurtdışı Seyahatleri (1950-1960)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın.
- Atacan, Fulya, (2004), "Küçük Ülke Büyük Sorunlar: Lübnan", Yay. Haz. Fulya Atacan, *Değişen Toplumlar Değişmeyen Siyaset: Ortadoğu*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, s.283-310.
- Ayhan, İsmail, (2014), Demokrat Parti Döneminde Türkiye'yi Ziyaret Eden Devlet Başkanları Ve Bu Ziyaretlerin Türk Basınına Yansımaları, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır.
- Bağlıoğlu, Ahmet, (2008), "Lübnan'ın Tarihsel Dokusu ve Yönetim Anlayışındaki Mezhebi Etkiler", *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13:1, s.13-36.
- Balcıoğlu, Mustafa, (2011), Cumhuriyet Dönemi Türk Dış Politikası, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, s.411-515.
- Bilge, Mustafa L., (2003), "Lübnan" *Türkiye Diyanet Vakfı, İslam Ansiklopedisi*, 27. Cilt, Ankara, s.244-247.
- Buzpınar, Şit Tufan, (2003), " Lübnan-Osmanlı Dönemi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 27. Cilt, Ankara, s.248-254.
- Çıyan, Hakkı Yılmaz, (2007), *Manda İdaresinden Sonra Lübnan ve Lübnan-Türkiye İlişkileri*, Basılmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Fırat, Melek, Kürkçüoğlu, Ömer,(2019), "Ortadoğu'yla İlişkiler", Edit. Baskın Oran, *Türk Dış Politikası, Kuruluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt:1, İletişim Yayınları, İstanbul, s.615-635.
- Karpat, Kemal H.,(2020),*Türk Dış Politikası Tarihi*, İstanbul:Timaş Yayınları.

- Kılınçkaya, M. Derviş, (2008), *Osmanlı Yönetimindeki Topraklarda Arap Milliyetçiliğinin Doğu ve Suriye*, Ankara : Atatürk Araştırma Merkezi.
- Kor, Zahide Tuba, (2009), *Ortadoğu'nun Aynası Lübnan*, İstanbul: Gümüş Ofset.
- Pehlivanoğlu, A. Öner, (2004), *Ortadoğu ve Türkiye*, İstanbul: Kastaş Yayınevi.
- Sander, Oral, (2020), *Siyasi Tarih (1918-1994)*, Ankara: İmge Kitapevi.
- Turp, Muharrem, (2018), "Türkiye'nin Demokratikleşme Sürecinde Bir Mihenk Taşı: Basında 1950 Seçimleri", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XVIII/37, s.677-714.
- Turp, Muharrem, (2024), "Lübnan Cumhurbaşkanı Bişara El-Huri'nin Türkiye Ziyareti (19-28 Haziran 1946)", *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 35, s.105-122.
- Uçarol, Rifat, (2015), *Siyasi Tarih (1789-2014)*, İstanbul:Der Yayınları.
- Umar, Ömer Osman, (2004), *Osmanlı Yönetimi ve Fransız Manda İdaresi Altında Suriye (1908-1938)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Yılmaz, Hasan, (2016), "Adnan Menderes Dönemi Türkiye Ortadoğu İlişkileri", *Birey ve Toplum*, Cilt:6, Sayı:12, s.203-232.

4. Dijital Kaynaklar

Türk Dil Kurumu, <https://sozluk.gov.tr/>. Erişim Tarihi: 15.09.2023.